

Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport

Nr 1989:22

RAPPORT

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING I FASTIGHETEN HAGA NYGATA 7-9

KV FURIREN

GÖTEBORG FORNLÄMNING 216

DEC 1988 - JAN 1989

GÖTE NILSSON SCHÖNBORG

CHRISTINA ROSÉN

GÖTEBORGS HISTORISKA MUSEUM

BAKGRUND

Kv Furiren ligger i västra Haga och begränsas i norr av Haga Nygata, i öster av V Skansgatan, i söder av Frigångsgatan och i väster av Mellangatan. Enligt stadskartan från 1704 ligger kvarteret endast ca 50 m från den kaponjärgrav som ledde från staden ut till skansen Kronan. På den geometriska kartan över staden Göteborgs jordar från 1696 är kvarteret uppdelat i 15 små tomter. 1704 års karta visar bebyggelsen i kvarteret. Ett långsmalt hus, med långsidan mot nuvarande Haga Nygata, ligger på samma plats som den nu befintliga fastigheten Haga Nygata 7-9. Vid renoveringsarbeten i denna fastighet påträffades konstruktioner under nuvarande golvnivå, vilket föranledde en arkeologisk undersökning.

DEN ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGEN

Denna genomfördes i två etapper under december 1988 och januari 1989. Tidsåtgången var fyra arbetsdagar (2 arkeologer i 2 dagar). Etapp 1 av undersökningen innebar att fyra provgropar togs upp för att fastställa konstruktionernas karaktär och utbredning samt förekomsten av eventuella kulturlager. Vid etapp 2 gjordes en slutundersökning. Två anläggningar påträffades. Anläggning 1 var ett fundament, sannolikt till en spis. Anläggning 2 var en källare med en pumpanordning. Anläggningarna grävdes fram med maskin och finrensades för hand. De ritades i plan och profil i skala 1:20. Inmätningarna gjordes med utgångspunkt från det befintliga husets innerväggar. Inga avsatta lager/kulturlager påträffades. Steril bottenlera nåddes på ca +12,00. På denna låg ca 0,4 m omrörda fyllnadsmassor. Nivåerna uppmättes från en fixpunkt, belägen i museirum 2. Platsledare vid undersökningen var Göte Nilsson Schönborg. Undersökningen har kompletterats med övervakning av övriga schaktningsarbeten i huset.

BESKRIVNING AV ANLÄGGNINGARNA

Anläggning 1 Fundament Beläget i museirum 6 Storlek 2x2 m
Nivå +12,32 - +11,90 Ritning plan 3

Anläggningen bestod av 5 större - ca 0,5 m Ø - platta stenar som utgjorde dess begränsning i söder och öster. Innanför dessa låg mindre - <0,2 m Ø - stenar i lerbruk. Under de platta stenarna låg större sådana som stöd.

Begränsningarna i väster och norr var oklara. Västra delen av anläggningen var borttagen i samband med arbetena i huset. Den norra begränsningen tycktes sammanfalla med husets grundmur, något som dock inte gick att fastställa med säkerhet.

Anläggningen vilade på blålera.

Vid rensning mellan stenarna påträffades två skärvor av ostindiskt porslin (F1) och en fajansskärva (F2).

Anläggningen har utgjort ett fundament, sannolikt till en spis.

Anläggning 2 Källare med pumpanordning Belägen i museirum 2
Storlek ca 3x3 m Nivå +12,13 - +11,20 Ritning plan 1-2

Anläggningen bestod av murrester, ett plankgolv med rester av en pumpanordning och en trappa. Den var nedgrävd i steril lera till knappt 1 meters djup.

De norra och södra murpartierna tycks ha sammanfallit med det befintliga husets grundmur respektive innervägg. Dessa partier kunde inte undersökas ordentligt. Det västra murpartiet sammanföll i stort sett med en inre vägglinje men verkade ha en viss skevhet i förhållande till denna. Denna mur var dock delvis utrasad och dåligt bevarad. Bäst bevarat var det östra murpartiet. Detta var det enda som kunde friläggas och undersökas. Det var 3,2 m långt och 0,8 m i bevarad

höjd, lagt av natursten i kallmur. Storleken på stenarna var 0,4-0,5 m. Mellan de större stenarna var småsten inkilad.

Plankgolvet var lagt i två skikt. I anläggningens norra del var endast det undre skiktet bevarat. Detta bestod av 7 plankor, ca 0,3 m breda, lagda i nord-sydlig riktning direkt på lera. Där dessa plankor inte nådde fram till den södra muren låg plankstumpar som stöd för den övre golvnivån.

Oå detta undre lager låg tre smala stockar - ca 0,15 m Ø - i samma riktning som plankorna och på dessa stockar vilade det övre skiktet, bestående av 0,2-0,3 m breda plankor, lagda vinkelrätt mot stockarna. Endast fyra sådana var bevarade. De låg i anläggningens södra del. Mellan de två skikten fanns myllablandad lera innehållande tegelkross, enstaka djurben, fragment av ostronskal samt två rödgodsskärvor (F14). En trappa med sex trappsteg ledde ned i anläggningens södra del. De fyra övre trappstegen var av huggen sten. Mellan dessa var tegel och mindre stenar inkilade.

De två nedre trappstegen var av trä. Av dessa var det nedersta tillverkat av en kraftig plank med fyra kvarsittande nitar, troligen en återanvänd del av bordläggningen till en båt. Detta trappsteg vilade på en bjälke som sträckte sig över anläggningens hela bredd. Genom trappsteget och bjälken gick ett rektangulärt urtag, sannolikt för en dörrpost.

Trycket från det utrasade västra murpartiet har rubbat trappan något ur dess ursprungliga läge.

I anläggningens norra del var ett hål, 0,3x0,4 m, sågat genom golvplankorna. Det var ca 0,4 m djupt, med brädfodrade väggar. I detta hål stod en stolpe, 0,5 m hög och 0,3 m Ø. Den var försedd med urborrade genomgående hål. Runt stolpen satt järnband. När den lyftes ur hålet, vattenfylldes detta långsamt. Detta arrangemang kan vara rester av en pumpanordning.

Före utgrävning var källaren fylld med lera och omrörd kulturjord. I denna tillvaratogs 25 fynd (F3-17, 19-28). Här fanns huvudsakligen keramikskärvor av fajans, ostindiskt porslin och rödgoods men också skosulor, delar av glasbuteljer, ett kritpipshuvud och ett skospänne. Fynden kan dateras till sent 1600- till 1800-tal.

I pumphålet påträffades tre fragment av en järngryta liggande under den ovannämnda stolpen (F18).

PUMPEN

Som tidigare nämnts, fanns i källaren, anläggning 2, ett arrangemang som tolkades som rester av en pump. Bild 1 visar hur en sådan pump kan ha sett ut. Den del som på bilden är markerad med D motsvarar det som hittades vid undersökningen. Liknande pumpar har hittats i Stockholm (Brunkebergsåsen, muntl. medd. museichef Henrik Ahnlund). Det rör sig om en enkel konstruktion, där de flesta delar tillverkades av trä. En urborrad stock D sänks ned i vattnet. När pistongen H förs upp och ned i röret sugas vatten in genom hålen i stocken och upp i röret. En ventil vid F hindrar vattnet från att rinna ned igen. Bilden visar också att pumpen skötts från marknivå. Om den pump som påträffades vid undersökningen fungerat på samma sätt måste källaren ha haft en överbyggnad med golv, varifrån pumpen manövrerats. Av en sådan överbyggnad finns dock idag inget spår.

På den geometriska kartan från 1696 syns ett litet vattendrag som rinner genom kvarteret mycket nära den plats där pumpen hittades. Det var således ett lämpligt ställe att anlägga en sådan.

På senare kartor finns vattendraget inte med. Det är troligt att det har torkat ut med tiden, varför pumpen inte längre fyllde någon funktion. Källaren har då fyllts igen med lera, jord och avfall från olika tider. Det yngsta avfallet i fyllnadsmassorna kan dateras till sent 1700- och tidigt 1800-tal. Källaren bör alltså ha fyllts igen vid denna tid.

SLUTSATSER

De två anläggningar som påträffades vid undersökningen har kunnat funktionsbestämmas som ett spisfundament och en pump. Problemet är då hur dessa anläggningar förhåller sig till det hus som idag står på platsen och som i sina äldsta delar kan härstamma från tiden strax före 1704.

Spisfundamentet tycks ha tillhört detta hus. Det är beläget i ett

hörn av ett nu befintligt rum och de få fynd som påträffades mellan stenarna daterar fundamentet till 1700-talets mitt eller senare. Det bör ha tillhört en nu borttagen spis.

Pumpen har upphört att användas senast vid 1800-talets början. Däremot finns inga fynd som anger när den anlades. Typen tycks ha varit i användning sedan senmedeltid (bild 1).

Enligt kartmaterialet har det funnits bebyggelse i denna del av Haga åtminstone sedan slutet av 1600-talet. Denna kan sättas i förbindelse med uppförandet av skansen Kronan, som stod färdig 1697, och kaponjärgraven som förband skansen med staden.

Det verkar troligt att pumpen anlagts under samma tid. Däremot går det, utifrån det som kunde iakttagas vid undersökningen, inte att avgöra om den varit en självständig byggnad eller om den ingått i det hus som är känt från 1704 års karta. Noteras bör dock att källaren var orienterad på samma sätt som huset samt att nämnda karta inte visar någon byggnad som skulle kunna vara ett litet pumphus.

Det mest sannolika är därför att pumpen legat i eller i omedelbar anslutning till det hus som är markerat på 1704 års karta och som bör ha uppförts strax före detta år. Frånvaron av avsatta lager runt pumpen får då sin förklaring - det bildades inga kulturlager inne i ett hus. Det golv som bör ha funnits på källaren har försvunnit i samband med ombyggnader och golvomläggningar i huset.

Undersökningen har alltså givit tillfälle att dokumentera en konstruktion från omkring år 1700. Vidare har kunnat konstateras att det inte finns några spår av en eventuell äldre bebyggelse varken i form av anläggningar eller kulturlager inom det område som undersökts.

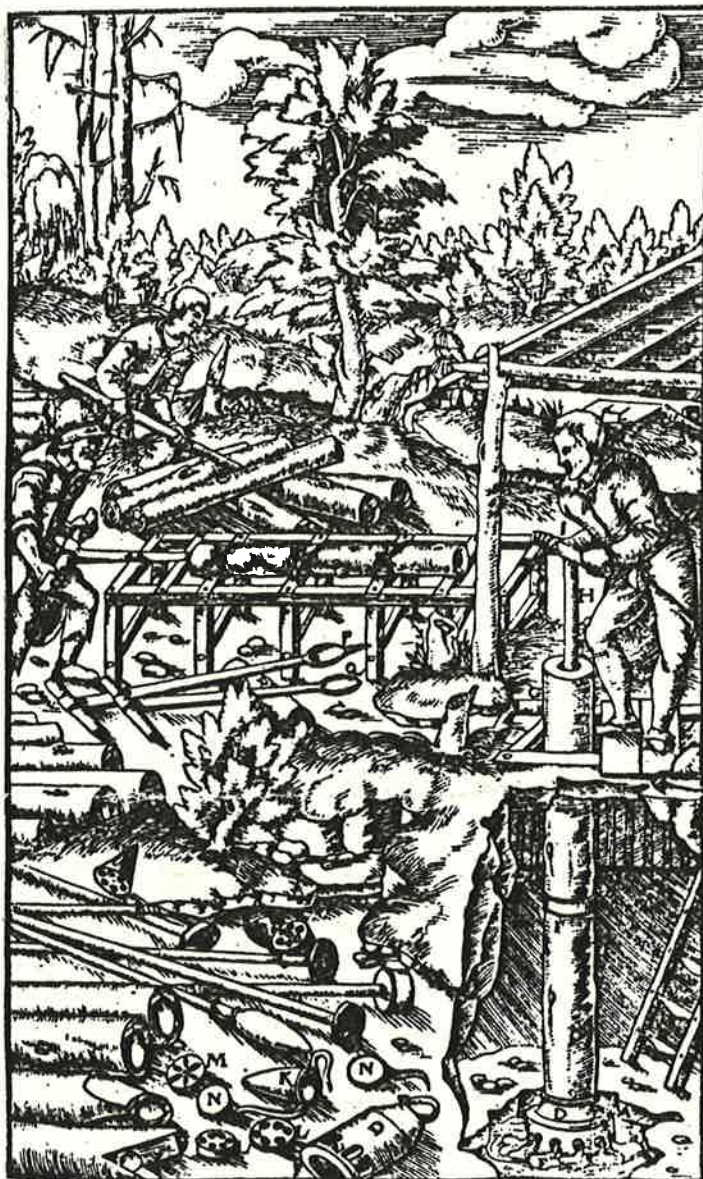

Bild 1. Pump från 1500-talets mitt. Pumpen i anläggning 2 kan ha fungerat på liknande sätt.

Ur Singer m fl: A History of Technology, Vol III, Oxford 1957

Bild 2. Anläggning 2 sedd från öster. I bildens högra del syns hålet för pumpanordningen.

Foto: Staffan Westergren

Bild 3. Pumphålet och stolpen som satt i detta.

Foto: Staffan Westergren

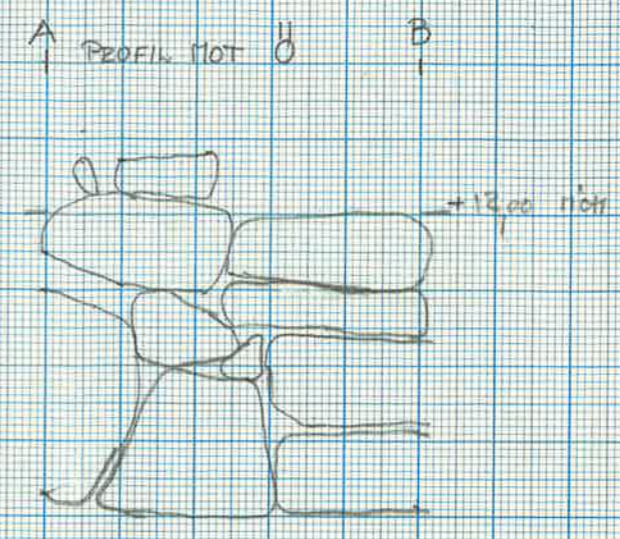
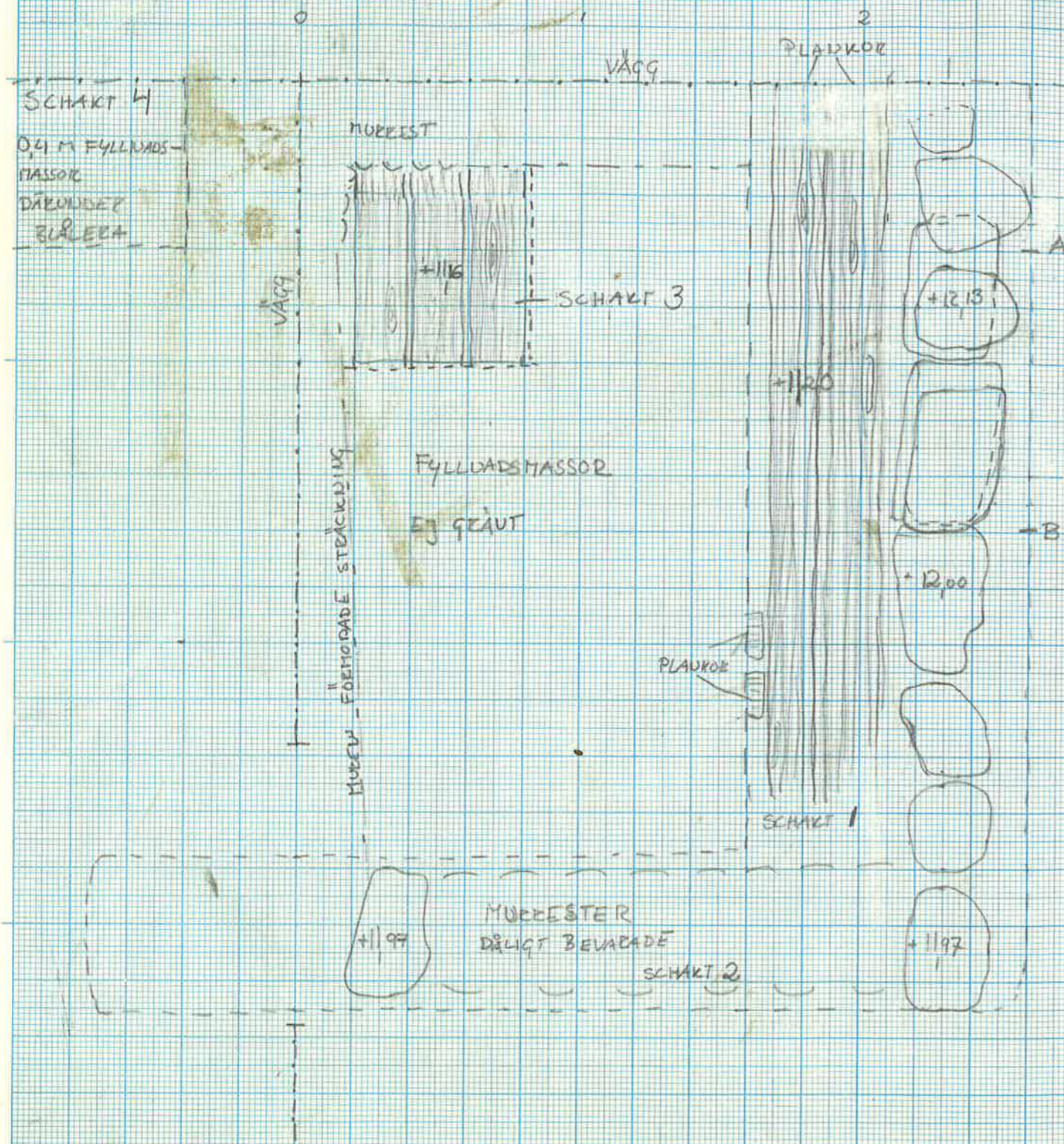
Karta över Haga med den undersökta fastigheten markerad
Skala 1:4000

Utgrävningsområde:

Kv. FUBIEN
HAGA NYGATA 7
1988-89

Nr	Auk. nr.	Nivå	KERAMIK				Porslin		Metall		Övr matr	Rec	Beskrivning övr. anmärkn.		
			röd gods	sv gods	stengods		fa- jans	ost- ind.	övr.	järn				övr. metall	
					grå	brun								hlä/ grå	ant typ
1	1	+12,30					2						1 KÄRL		
2	1	-11-				1							1 KÄRL 19/1900-TAK		
3	2	+12,00 +11,20									2	GLAS	1 ST		
4	2	-11-									2	-11-	KÄRL AV SVART GRÖNGLAS 1 ST KÄRL		
5	2	-11-				5							MÄRKTE I SVART O. BLÅTT FAT VITT N. BLÅ DEKOR		
6	2	-11-				1							MÄRKTE I SVART O. BLÅTT FAT VITT N. BLÅ DEKOR MÄRKTE I SVART O. BLÅTT 1600-TAK ?		
7	2	-11-				1							FAT VITT N. BLÅTT DEKOR		
8	2	-11-				1							BRÄNTE VIT N. BLÅ DEKOR DEL AV KRUS MED BLÅ DEKOR. BEHÖRIG DEKOR PÅ VIT BOTTEN		
9	2	-11-				1							HADDE TILL KRUS GRÖNT		
10	2	-11-					1						DEKOR AV EMALJ-TYP		
11	2	-11-					2						LITEN SVART TIED UTVÄRDIG BLÅTT DEKOR		
12	2	-11-					1						DEKOR SKÅL N. INVÄRDELS BLÅTT		
13	2	-11-					2						SKÅL N. INVÄRDELS BLÅTT		
14	2	-11-	7										BLÅTT BLÅTT BLÅTT BLÅTT		
15	2	-11-									2	GLAS	6 KÄRL 40X25X25 BEHÖRIG		
16	2	-11-									1	KRIST- PIPA	BUTELJ 100X100X100 GLAS		
17	2	-11-									2	LÄDER	KRISTPÄS HUVILD		
18	2	-11-					3	GRÅTA					SKOSULOR 2 ST. 3 DELAR TILL JÄRNSKÄLA 1 PUTTRÄLL		

PLANI AVL 2 KÄLLARE

AVL 2 KÄLLARE

AVL 2 ÄR BELÄGEN I MUSEION 2. DEN BESTÅR AV MURBESTEC OCH ETT PLANKGOLV.
 MUREN I ÖSCHAKTETS FEM I SIN HELHET OCH VISADE SIG VARA 3,2 M LÅNG OCH 0,8 M HÖG. MUREN I V OCH V SAMMAUFALLET I I HUVUDSÅK MED VÄGGLIVJEN. AV S MUREN FRÅTSCHAKTETS TOPPEN SOM DOCK VAR DÄLIGT BEVÄRAD. EN HÖRUSTEN DÄRFÖRDES. JÄMFÖRS DES LÄGE MED UV HÖRDET VISAR DET SIG ATT VÄSTRA VÄGGEN ÄR LIT SKEV I FÖRHÅLLANDE TILL DE ÖVRIGA.
 I UVADEL MUREN LÅG ETT PLANKGOLV AV 0,2 M BREDA OCH 0,07 M TJOCKA FURUPLANK. DESA LÅG DIREKT PÅ BLÅLETT.

AVLÄGGNINGEN MED ALL SANDLIGNET EN KÄLLARE - VAR FYLLED MED OMRÖDA MASSOR. FYLLEN I DESA VAR AV 17-1800-TALS KARAKTER, EV. ÄVEN 1600-TAL.

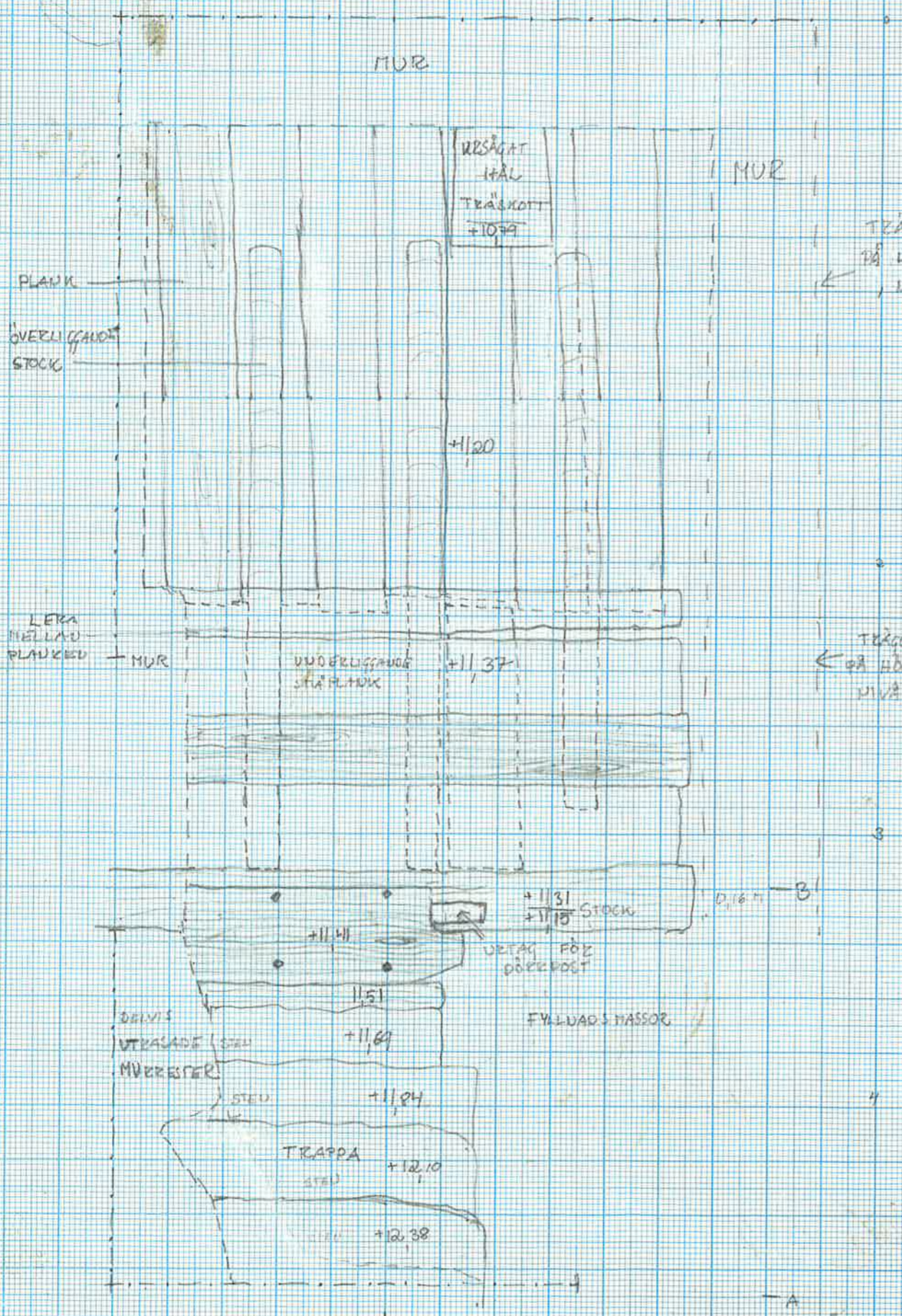
- TECKENFÖRKLARING
- SCHAKTKANT
 - MURENS STRÄCKNING
 - VÄGG
 - UNDERLIGGANDE STEN

C. ROSEN 1989-01-03

MUSEIUM 2
KV. FUBREN
HAGA NYGATA 7
SKALA 1:20

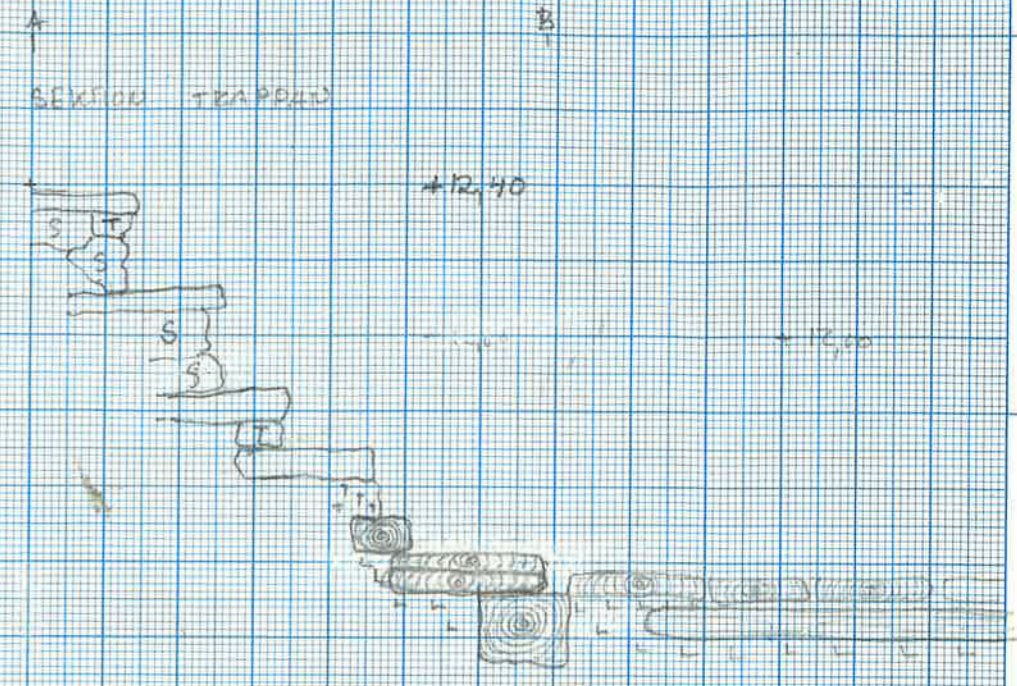
PLAN 2

ANV. 2 KÄLLARE/PUTIFHUS

TRÄGOLV
PÅ LÅG
NIVÅ

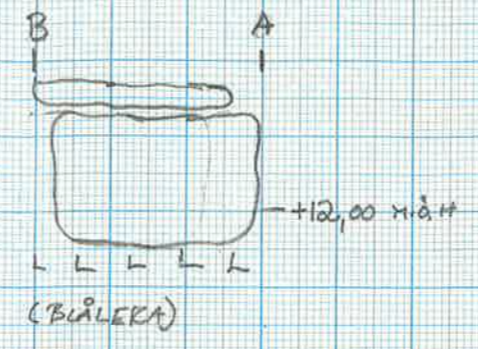
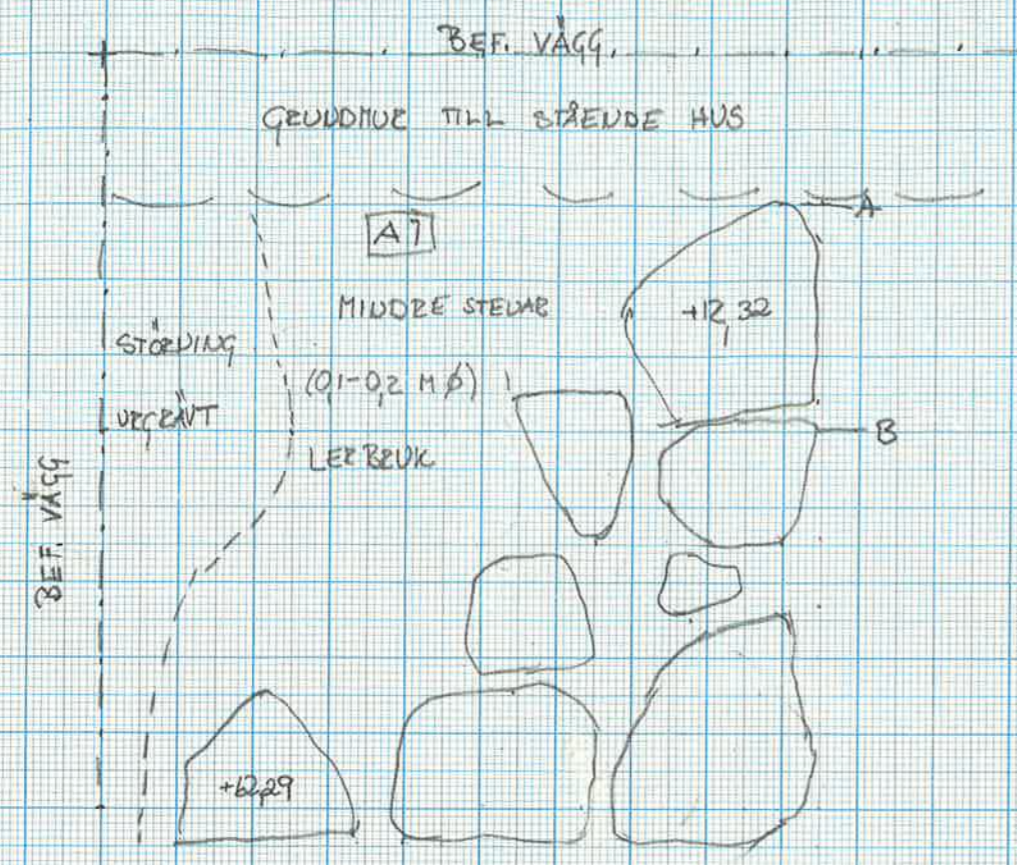
TRÄGOLV
PÅ HÖGER
NIVÅ

SIS 515 A3 b - 1 x 1 mm

PLAN 3

AVL. 7 SPIS/UGS FUNDAMENT

A1 SPIS/UGS FUNDAMENT

AVL. ÅR BELÄGNET I MUSEUM 6, NV HÖUDET. DEN MÄTER CA 2x2 M.
 AVL. BESTÅR AV 5 STÖRRE PLATTA STEVAR SOM UTGÖR BEGRÄNSNING I S OCH Ö. BEGRÄNSNINGARNA I V OCH N ÄR OKLARA.
 I UPPRÄNT DE STÖRRE STENARNA LIGGER STÅSTEN (<0,2 M Ø) I LERBEUK. I LERBEUKET PÅTRÄFFADES ENDASTA SKÄRVE AV OSTIND, POKSLIN SAMT SPRIDDA BENFRAGMENT
 STENARNA LIGGER I 1-2 SKIFT, CA 0,4 M DJUPT
 AVL. VILAR PÅ LERA